

Natura 2000-handleplan

Randbøl Hede og klitter i Frederikshåb Plantage

Natura 2000-område nr. 82

Habitatområde H71

Fuglebeskyttelsesområde F46

Kolofon

Titel

Natura 2000-handleplan 2010-2015

Randbøl Hede og klitter i Frederikshåb Plantage

Natura 2000-område nr. 82

Habitatområde H71

Fuglebeskyttelsesområde F46

ISBN nr. 978-87-92392-03-9

Udarbejdet af: Billund Kommune, Vejle Kommune og Naturstyrelsen.

Indholdsfortegnelse

Kolofon	2
Indholdsfortegnelse	3
Baggrund	4
Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan	5
Mål for planperioden.....	8
Forventede metoder og forvaltningstiltag	9
Prioritering af den forventede forvaltningsindsats	11
Forventet effekt	12
Strategisk miljøvurdering.....	14
Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag.....	15
Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere	16
Bilag 3: Kort med kortlagte naturtyper samt potentielle områder for ny habitatnatur	17
Bilag 4: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner.....	18
Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.	20

Baggrund

Der er udarbejdet statslige Natura 2000-planer for 246 Natura 2000-områder, som kan findes her: [Natura 2000-plan](#).

Denne handleplan er en udmøntning af Natura 2000-plan for område Randbøl Hede og klitter i Frederikshåb Plantage.

Handleplanen er udarbejdet af Billund Kommune og Vejle Kommune i samarbejde med Naturstyrelsen.

Hver kommune er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører kommunens geografiske område på land og kystnære områder - bortset fra skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Hver kommune sikrer gennemførelse for sit område inden udgangen af år 2015.

Naturstyrelsen er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Naturstyrelsen sikrer gennemførelse af disse dele af handleplanen inden udgangen af år 2021.

Naturstyrelsen er offentlig lodsejer og gennemfører Natura 2000-planen direkte i sin drifts- og plejeplan. Der er resuméer af disse drifts- og plejeplaner i bilag 4. Herudover indgår denne drifts- og plejeplanlægning for offentlige arealer kun i handleplanens bilag 2.

Handleplanen er udarbejdet med hjemmel i miljømålsloven (lovbekendtgørelse nr. 932 af 24/9 2009), bekendtgørelse nr. 1117 af 25/11-2011 om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner og bekendtgørelse nr. 1116 af 25/11 2011 om tilvejebringelse af Natura 2000-skovplanlægning.

Det fremgår af lovgivningen:

- at en handleplan skal indeholde:
  - en prioritering af handleplan-myndighedens forventede forvaltningsindsats i planperioden
  - en angivelse af mål og forventet effekt for de enkelte aktiviteter
  - de forventede metoder og forvaltningstiltag, som handleplan-myndigheden vil tage i brug for at forbedre naturtilstanden eller fastholde gunstig bevaringsstatus
- at en handleplan ikke må stride imod retningslinjer fastsat i den statslige Natura 2000-plan.
- at en handleplan skal være så konkret, at dens gennemførelse kan vurderes. Dog må handleplanen ikke foregribe det præcise indhold af de aftaler eller afgørelser, der træffes i forhold til den enkelte lodsejer i forbindelse med gennemførelse af handleplanen.

Alle myndigheder skal i deres arealdrift, naturforvaltning eller ved udøvelse af deres beføjelser i henhold til lovgivningen i øvrigt lægge Natura 2000-planen og -handleplanen til grund.

I handleplanen anvendes en række Natura 2000-begreber m.m., som er defineret nærmere i bilag 5.

Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan

Natura 2000-område nr. 82, Randbøl Hede og klitter i Frederikshåb Plantage.

Områdebeskrivelse

Området omfatter både et habitatområde (962 ha.) og et fuglebeskyttelsesområde (1004 ha.). Størstedelen af området udgøres af indlandsklitter. Dog strækker der sig en tunge af ferskvandsgrus ind over Randbøl Hede fra sydøst. De mest markante klitdannelser i området er Staldbakkerne mod nordøst og Morbanke mod vest.

Området "Klitterne" i Frederikshåb plantage rummer en række temporære søer. Disse søer går under navnet "Syvårs-søerne". Søerne er nogle år vandfyldte og andre år tørrer de helt ud.

Vigtigste naturværdier

Randbøl Hede er fredet med det formål at bevare heden som en stor hede af national betydning. I løbet af de seneste 50 år, er arealer dækket af hedelyng og revling blevet reduceret. Derfor har en meget stor andel af heden i dag karakter af græshede/surt overdrev. Der findes dog fortsat betydelige partier med våd og tør hede samt dværgbuskdækkede indlandsklitter. Dertil findes enkelte tørvelavninger spredt i området.

I Wormskjoldsdal i den vestligste del af området findes en regional vigtig forekomst af naturtypen tidvis våd eng. De temporære søer "Syvårssøerne" i Frederikshåb Plantage er ligeledes en værdifuld og karakteristisk repræsentant for naturtypen tidvis våd eng i mosaik med søbred med småurter.

De store åbne arealer med mindre vandhuller er vigtige potentielle ynglelokaliteter for tinksmed. Arten ses jævnligt i området.

Der er i nyere tid registreret natravn, hedelærke, rødrygget tornskade og sortspætte i området på Randbøl Hede og i Frederikshåb Plantage. Stor hornugle, og muligvis også hvepsevåge, yngler tæt på fuglebeskyttelsesområdet. Arterne vurderes at bruge Natura 2000-området som en del af deres levesteder. Tilsvarende er der i de senere år set traner både i yngletiden og i træktiden.

Spidssnudet frø og den gullistede lille vandsalamander yngler i vandhuller på heden, og de truede arter dukatsommerfugl og foranderlig blåfugl er registreret i området. Af fredede arter i øvrigt kan nævnes stålorm og alm. firben. De truede arter vårkobjælde og cypresulvefod er registreret fåtalligt i området.

Trusler mod områdets naturværdier

Der er foretaget en tilstandsvurdering for de fleste af områdets naturtyper, og truslerne mod udpegningsgrundlaget er registreret.

Alle kortlagte naturtyper vurderes at være negativt påvirket af luftbåret kvælstof. For naturtyperne hængesæk og tørvelavning er den høje ende af tålegrænseintervallet overskredet for hele arealet. Generelt er områdets lysåbne naturtyper truet af tilgroning primært med blåtop og bølget bunke og gyvel, glansbladet hæg og bjergfyr er under spredning i området. Den invasive art stjernebredribbe findes i området. Tinksmedens levesteder er truet af udtørring af mindre småsøer og fugtige lavninger.

Naturtyper på indlandsklit er dynamiske naturtyper, der bl.a. er afhængige af åbne vindbrud. En tiltagende tilgroning truer også den frie dynamik i området.

Målsætning og indsats

Det overordnede mål for området er at sikre god-høj naturtilstand for områdets lysåbne naturtyper. Våd hede prioriteres højt, da naturtypen er truet nationalt og prioriteret i EU.

Tør hede prioriteres over surt overdrev, da overdrev betragtes som hede under tilgroning med græsser. Tidvis våd eng målsættes delvist som våd hede, på de arealer hvor engen er våd hede, der er tilgroet med blåtop. Områdets økologiske integritet sikres i form af naturlig hydrologi, hensigtsmæssig drift, lav næringsstofftilførsel (under naturtypernes tålegrænse), bekæmpelse af invasive arter og gode spredningsmuligheder for flora og fauna. Fragmenterede arealer med tørvelavning udvides og sammenbindes.

Indsatsen vil overvejende dreje sig om at sikre habitatnaturtyperne en hensigtsmæssig drift og pleje, der fremmer udviklingen af dværgbuskvegetationen i området, og fremmer en naturlig dynamik, samt en hensigtsmæssig hydrologi. Invasive arter søges bekæmpet og deres spredning forebygges. Der sikres velegnede levesteder for tinksmed. Arealet af våd hede og tørvelavning udvides.

Oversigt over de væsentligste virkemidler til gennemførelse af denne plan:

Indsats	Stort omfang	Mindre omfang	Undersøges nærmere	Ikke relevant
Rydning, fjernelse af uønsket opvækst Herunder bekæmpelse af invasive arter	X			
Forbedring af hydrologi Fx ved at standse dræning, genoprette vandløb, fjerne diger		X		
Ekstensiv drift Fx indførelse eller opretholdelse af græsning, høstet mm.	X			
Sikring af arealer Sikring af natur der ikke pt. er beskyttet (fx stenrev og skovnatur)			X	
Reducere forstyrrelser				X
Forbedring/sikring af levesteder Fx ved etablering af vandhuller, sikring af redetræer eller større fouragerings- eller yngleområder		X		
Sammenkædning af naturarealer Fx ved udlæg af naturarealer til samdrift af mindre og adskilte naturområder.		X		

Mål for planperioden

Natura 2000-planens indsatsprogram er bindende retningslinjer for handleplanen i første planperiode, og anvendes derfor som handleplanens mål. Dette indsatsprogram skal være gennemført med udgangen af år 2015. Indsatsprogrammet vedrører alene naturtyper og arter, som er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, jf. bilag 1.

Indsatsprogrammet er på side 19-22 i ”[Natura 2000-plan 2010-2015 for Randbøl Hede og klitter i Frederikshåb Plantage](#)”.

Her er et sammendrag af Natura 2000-planens indsatsprogram:

Naturtyper:

- Der sikres den for naturtyperne mest hensigtsmæssige hydrologi i våd hede, tidvis våd eng, tørvelavning, hængesæk og sønaturtyper.
- De terrestriske naturtyper sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje, således at tilgroning med græsser og vedplanter reduceres.
- Områdets arealer med indlandsklit sikres en drift der genskaber den naturlig dynamik.
- Områdets tørre hedearealer sikres en hensigtsmæssig drift, der medfører, at dele af de græsdominerede arealer kortlagt som surt overdrev med tiden udvikler sig til hede.
- Inversive arter som bjergfyr og glansbladet hæg søges bekæmpet og deres spredning søges forebygget. Spredningen af mosset stjernebredribbe følges og mosset bekæmpes, hvor det er muligt.
- Konstaterede forekomster af habitatnaturtyper, der ikke er omfattet af lovgivningen, sikres mod ødelæggelse.
- Arealet med våd hede øges med størrelsesordenen 10-15 ha, heraf er de ca. 10 ha blåtopdomineret tidvis våd eng, der konverteres til våd hede.
- De dele af det sure overdrev, der ikke konverteres til tør hede (artsrige overdrev), sikres ved en passende pleje.
- Tørvelavning udvides i mindre omfang.

Arter

- Der sikres velegnede levesteder for tinksmid.

Indsatser som forventes gennemført via anden planlægning end handleplanen

Husdyrgodkendelsesloven: Reduktion af kvælstof-deposition fra luften på områdets naturtyper sker ved administration af denne lov.

Forventede metoder og forvaltningstiltag

Her angives de metoder og forvaltningstiltag, som forventes at skulle anvendes for at opfylde handleplanens mål (Natura 2000-planens indsatsprogram). Der angives dog *ikke* metoder og forvaltningstiltag for offentlige arealer, hvor lodsejerne selv udarbejder drifts- og plejeplaner for at gennemføre Natura 2000-planen. Der henvises til resuméerne af denne offentlige drifts- og plejeplanlægning i bilag 4.

Den konkrete indsats på et areal forventes i stort omfang udmøntet ved, at lodsejeren søger om tilskud fra en række særlige tilskudsordninger under Landdistriktsprogrammet. For nærmere information henvises til [NaturErhvervsstyrelsen](#).

Naturtyper

I tabel 1 angives de forventede metoder og forvaltningstiltag for *naturtyperne* på udpegningsgrundlaget, jf. bilag 1. Tabellen er inddelt i 2 grupper:

- Lysåbne naturtyper, inkl. sø- og vandløbsnaturtyper (se bilag 5)
- Ny habitatnatur (dvs. forventede udvidelser af naturtyperne)

Hovedparten af arealet med naturtyper er kortlagt, og kan ses på hjemmesiden [Miljøgis](#).

I tabel 1 er der et skøn over omfanget af de enkelte metoder og forvaltningstiltag for de kortlagte naturtyper samt et skøn over omfanget af ny habitatnatur. I den forbindelse skelnes mellem ”Igangværende indsats” og ”Behov for ny indsats”.

Tabel 1: Forventede metoder og forvaltningstiltag for naturtyperne¹

Forventede metoder og forvaltningstiltag		
	Arealer hvor indsats er sikret gennem aftaler i hele planperioden	Skøn over naturarealer hvor der er behov for indsats eller sikring af eksisterende pleje
Lysåbne naturtyper:		
Rydning af uønsket opvækst	-	-
Forbedring af hydrologi	-	-
Græsning, høslæt, afbrænding m.m.	-	Ca. 143 ha
Ny habitatnatur:		
	Samlet udvidelseskrav jf. indsatsprogrammet	Skøn over egnede/potentielle arealer for udvidelse af habitatnatur
Potentielle udvidelser af habitatnaturtyper	1-2 ha. Herudover skal tørvelavning udvides i mindre omfang.	Ca. 60 ha. Hertil kommer egnede offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen ved drifts- og plejeplaner..

¹ Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planen i egne drifts- og plejeplaner. Se bilag 4.

Kriterier ved udpegningen af de potentielle områder for ny habitatnatur:

- Natur, som er udpeget som § 3, men som ikke er habitatnatur.
- Blåtopdomineret tidvis våd eng.
- Arealer i sammenhæng med tørvelavning.
- Arealer med 15 års genopdykningsret.

Prioritering af den forventede forvaltningsindsats

Indsatsen i 1. planperiode skal standse tilbagegangen for naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget. I Natura 2000-planen er dette mål udmøntet i fire sigtelinjer:

1. Sikring af tilstanden af eksisterende habitatnatur
2. Sikring af de små arealer.
3. Sikring af naturtyper og levesteder som ikke er beskyttede
4. Indsats for truede naturtyper og arter.

De fire sigtelinjer lægger niveauet for den indsats, som handleplanmyndighederne skal gennemføre, og er udtryk for den nationale prioritering i 1. planperiode.

Her beskrives de dele af indsatsprogrammet, som handleplanmyndighederne forventes at gennemføre med særligt fokus og tidligt i planperioden:

Lysåbne naturtyper

Indsats for særligt værdifulde og sårbare naturtyper

Arealer med særlig værdifulde og sårbare naturtyper og arter søges sikret, udvidet og om muligt kædet sammen. Det drejer sig om naturtyperne våd hede, tør hede, tørvelavning og sure overdrev.

Pleje og udvidelse af våd hede, tør hede, tørvelavning og sure overdrev

I det omfang, der er behov for det, afgræsses, afbrændes eller afskrabes naturtyperne, så overnævnte naturtyper plejes og våd hede udvides. Enkelte steder kan der blive behov for at rydde de lysåbne naturtyper for opvækst af buske og træer.

Forventet effekt

Her beskrives den forventede naturmæssige effekt ved at gennemføre de enkelte aktiviteter. Den faktiske naturmæssige effekt for naturtyper og arter vil løbende blive fulgt i det nationale overvågningsprogram, NOVANA.

Lysåbne naturtyper:

- *Græsning eller høslæt*

Hovedparten af de lysåbne naturtyper er betinget af græsning eller høslæt. Overlades de til sig selv uden drift, vil de gro til i høje urter og græsser og med tiden springe i krat og skov. Det er en naturlig proces, men hvis det får lov at ske, vil et stort antal arter blive skygget bort.

Græsning eller høslæt vil derfor have en stor positiv effekt på de fleste lysåbne naturtyper og vil ofte være en forudsætning for gunstig bevaringsstatus. Der er dog enkelte lysåbne naturtyper, som ikke eller kun i særlige tilfælde vurderes at have behov for afgræsning eller høslæt. Det drejer sig f.eks. om hængesæk og højmoser.

Græsning eller høslæt er et middel til at bekæmpe invasive arter som f.eks. bjørneklo og glansbladet hæg samt problemarter som f.eks. gyvel og bjerg-rørhvene.

Når afgræsning foregår uden eller med begrænset tilskudsfodring eller ved høslæt (d.v.s. med fjernelse af den afslåede biomasse), vil effekten være særlig positiv, idet plejen i disse tilfælde både sikrer lysåbne forhold og fjerner næringsstoffer fra arealerne.

- *Afskrælning eller afbrænding*

Disse tiltag er særlig relevante på heder og klitheder. På disse naturtyper vil der ofte ske en ophobning af uomsat førne. Denne proces accelereres af de høje koncentrationer af luftbåren kvælstof kombineret med, at udnyttelsen af disse naturtyper i form af afgræsning, tørveskrælning og afbrænding i stort omfang er ophørt i løbet af det sidste århundrede. Resultatet af dette er en mere forarmet flora og fauna, hvor arealerne med tiden vil springe i skov.

Ved afbrænding fjernes en stor del af den overjordiske biomasse inklusive førnelaget. Dette resulterer typisk i en pletvis blotlæggelse af den underliggende mineraljord. Herved skabes der spiringsmuligheder for mange konkurrencesvage arter af planter, herunder mosser og laver, hvis forekomst er betinget af tilstedeværelsen af blotlagt mineraljord. Afskrælning af det øverste tørvelag har en lignende effekt.

- *Rydning af uønsket opvækst*

I forbindelse med pleje af lysåbne arealer vil det ofte være nødvendigt at foretage en rydning af buske og træer. Det vil typisk være arealer, hvor græsning eller slåning har været enten utilstrækkelig eller helt opgivet, og der har indfundet sig uønsket opvækst. Det kan f.eks. være bævreasp på overdrev og hede eller pilekrat i moser, enge og søer. Rydningen sikrer, at den flora og fauna, der trives med lysåbne forhold, ikke skygges bort. Desuden vil rydning ofte bidrage til at bekæmpe invasive arter som nåletræer og glansbladet hæg. Det er vigtigt, at det ryddede opvækst fjernes for at skabe gode vækstbetingelser for den lysåbne vegetation.

Ved rydning af arealer med stort potentiale for at udvikle ny habitatnatur vil den vegetation, der er karakteristisk for naturtypen, kunne indfinde sig efter få år. Det gælder særligt for tidlige tilgroningsstadier af naturtyperne.

Ny habitatnatur:

- *Udvidelser af naturtyper*

Den nye habitatnatur skal typisk sammenbinde små, fragmenterede forekomster af naturtyperne og/eller udvide arealet af truede naturtyper. Desuden kan det være for at øge levestederne for truede arter.

Hvis udvidelserne sker på arealer med et stort potentiale for genskabelse af naturtyper, vil der med den nødvendige indsats (forbedring af vandstandsforhold, rydning mv.) og pleje (afgræsning eller høslæt) kunne udvikles ny habitatnatur på relativt få år. Det kan f.eks. være arealer, der tidligere har rummet naturtypen og som ligger i nær tilknytning til eksisterende arealer med naturtypen. Hvis udvidelsen derimod foregår på tidligere landbrugsjord, må udviklingen mod habitatnatur af høj kvalitet forventes at tage væsentlig længere tid (ofte flere årtier).

Arter:

Hovedparten af indsatsen for tinksmed der er på udpegningsgrundlaget vil ske gennem den generelle naturtypeindsats for lysåbne naturtyper, der er beskrevet i afsnittene ovenfor. Generelt forventes det, at tilstanden af levesteder og det samlede areal af levesteder stabiliseres eller øges som følge af den generelle naturtypeindsats. Dermed får tinksmed bedre grundlag for at opnå en gunstig bevaringsstatus, idet den får flere og mere velegnede yngle- og fødesøgningslokaliteter.

Strategisk miljøvurdering

I medfør af Bekendtgørelse nr. 936 af 24. september 2009 af lov om miljøvurdering skal der foretages en miljøvurdering af planer og programmer, der omhandler fysisk planlægning og arealanvendelse, som kan påvirke et internationalt beskyttelsesområde væsentligt.

Nærværende Natura 2000-handleplan er som udgangspunkt omfattet af kravet om miljøvurdering.

For samtlige statslige naturplaner er der foretaget en strategisk miljøvurdering. Nærværende Natura 2000-handleplan har et indhold, der ikke adskiller sig væsentligt fra de oplysninger, som allerede er givet i de miljøvurderede naturplaner.

Da Natura 2000-handleplanen ikke sætter nye rammer for fremtidig fysisk planlægning eller arealanvendelser omfattes planen ikke af lov om miljøvurdering af planer og programmer.

Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 82:

Naturtypenr.	Naturtype	Handleplan-myndighed		I alt* (ha)
		Vejle Kommune	Billund Kommune	
2310	Indlandsklitter med lyng og visse	-	1	1
2320	Indlandsklitter med lyng og revling	-	13	13
2330	Indklitter med åbne græsarealer med sandskæg og hvene	-	-	-
3130	Ret næringsfattige søer og vandhuller med små amfibiske planter ved bredden	<i>ej kortlagt</i>	<i>ej kortlagt</i>	<i>ej kortlagt</i>
3160	Brunvandede søer og vandhuller	-	-	-
4010	Våde dværgbuske samfund med klokkelyng	2	1	3
4030	Tøre dværgbuske samfund (heder)	13	9	22
6230	Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund	-	14	14
6410	Tidvis våde enge på mager eller kalkrig bund, ofte med blåtop	3	8	11
7140	Hængesæk og andre kærersamfund dannet flydende i vand	-	-	-
7150	Plantesamfund med næbfrø, soldug eller ulvefod på vådt sand eller blottet tørv	2	<1	2
I alt		20	46	66

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planer i egne drifts- og plejeplaner. Data er afrundet til nærmeste hele tal.

Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F46

Arter:

Tinksmed

Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere

I Natura 2000-planens indsatsprogram er der retningslinjer, hvor der er behov for en nærmere afklaring af, hvem der følger op på retningslinjerne. Det drejer sig om følgende retningslinjer:

- 2.2 Tørvelavning udvides i mindre omfang
- 4.1 Arealet med våd hede øges med størrelsesordenen 10-15 ha, heraf er de ca. 10 ha blåtopdomineret tidvis våd eng, der konverteres til våd hede

Det kan både være handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere, der skal følge op på disse retningslinjer. Derfor omfatter bilag 2 både private og offentlige arealer (inkl. offentlige arealer, hvor lodsejeren selv udarbejder drifts- og plejeplan).

Der er aftalt følgende opgavefordeling mellem de offentlige lodsejere og handleplan-myndigheder i Natura 2000-området:

	Handleplan-myndighed		Offentlige lodsejere	Total
	Vejle Kommune	Billund Kommune	Naturstyrelsen	Total
Udvidelse af våd hede	0 ha*	1-2 ha*	9-14 ha*	10-15 ha*

* Tallene tager afsæt i retningslinjernes konkrete arealangivelser. Herudover skal tørvelavning søges udvidet, hvor det naturmæssigt er hensigtsmæssigt.

Bilag 4: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner

Inden for området ejer Naturstyrelsen de store, centrale hede- og klitstrækninger. Derudover ejes arealet omkring Syvårs-søerne i Frederikshåb Plantage. Store dele af heden er karakteriseret ved klitter og surt overdrev (den østlige del af det statsejede areal) samt mosaikstrukturer med naturtyper som tør hede, våd hede, tidvis våd eng, revling-indlandsklit m.fl. (primært den vestlige del). Heden er mange steder domineret af græsser, især blåtop. Det vurderes således, at ca. 80% af hedearealet i dag fremstår som græshede eller overdrev, mens ca. 15% er dværgbuskdomineret. Derfor blev et LIFE-projekt startet på Randbøl Hede i 2010. LIFE-projektet sigter primært mod at genetablere lyngdomineret hede, bl.a. gennem afbrænding af blåtopdominerede arealer. I 2012 åbner et nyt formidlingscenter på den østlige side af det statsejede areal. Centret skal lede besøgende ud til unikke oplevelser på heden.

Tabel a Kortlagte naturtyper på Naturstyrelsens arealer i området

Naturtype	Nr.	Navn	Areal ejet af NST (ca. ha)
Lysåbne naturtyper	2310	Visse-indlandsklit	38
	2320	Revling-indlandsklit	104
	2330	Græs-indlandsklit	2
	4010	Våd hede	14
	4030	Tør hede	114
	6230	Surt overdrev	278
	6410	Tidvis våd eng	85
	7140	Hængesæk	2
	7150	Tørvelavning	9
			646
Ialt			646

Indsats for naturtyperne

I det følgende angives Naturstyrelsens planlagte indsats for naturtyperne på udpegningsgrundlaget. Indsatsen er beskrevet i to tabeller:

- Lysåbne naturtyper
- Planlagte udvidelser af naturtyperne

I tabel b skelnes mellem "Eksisterende driftsplan mv." og "Nyt", da der allerede ifølge driftsplaner m.m. for styrelsens arealer skal ske en drift/pleje, der bidrager til at gennemføre plejeplanen.

Tabel b Planlagt indsats for lysåbne naturtyper

Plejetiltag	Eksisterende driftsplan mv. eller nyt	Ha (ca.)
Rydning af uønsket opvækst	eksisterende	630
		630
Afskrælning eller afbrænding	eksisterende	47
	nyt	14
		61
Slåning eller slæt	eksisterende	11
		11
Græsning	eksisterende	151
		151

Udvidelsesmål	Forøgelse på sigt, ca. ha
Udvikling mod 4010 Våd hede	13
Udvikling mod 7150 Tørvelavning	1
Ialt	14

Tabel d Planlagte udvidelser af naturtyper

Særlig indsats for arter

Plejen af områdets naturtyper vil samtidig tilgode den art på udpegningsgrundlaget (tinksmed). Naturstyrelsen vurderer, at arten ikke har behov for en særlig indsats derudover.

Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.

Begreb	Forklaring
Natura 2000	Natura 2000 er et netværk af områder i EU med særligt værdifuld natur. Natura 2000 er en samlebetegnelse for habitatområder og fuglebeskyttelsesområder. I Danmark tales om internationale naturbeskyttelsesområder, som også rummer Ramsarområder, og består af et eller flere af disse særligt udpegede områder. Natura 2000-områderne kan ses i Danmarks Miljøportal . Der er mere information om Natura 2000 på Naturstyrelsens hjemmeside
Udpegningsgrundlag	Udpegningsgrundlaget er en fællesbetegnelse for de arter og naturtyper, som findes indenfor et internationalt beskyttelsesområde og som er omfattet af listerne i habitatdirektivet eller fuglebeskyttelsesdirektivet, som forudsætter udpegningsgrundlag af beskyttelsesområder. Du kan finde udpegningsgrundlag her: Udpegningsgrundlag .
Naturtyper	Naturtyperne er defineret nærmere i " Habitatbeskrivelser, årgang 2010 ". Endvidere er alle danske naturtyper beskrevet på Naturstyrelsens hjemmeside .
Lysåbne terrestriske naturtyper	I Danmark er der 35 lysåbne terrestriske naturtyper: 1210 (Enårig vegetation på strandvolde) , 1220 (Flerårig vegetation på stenede strande) , 1230 (Klinter eller klipper ved kysten) , 1310 (Vegetation af kveller eller andre enårige strandplanter) , 1320 (Vadegræssamfund) , 1330 (Strandenge) , 1340 (Indlandsstrandenge) , 2110 (Begyndende klitdannelser) , 2120 (Hvide klitter og vandremiler) , 2130 (Stabile kystklitter med urtevegetation) , 2140 (Stabile kalkfattige klitter med Empetrum nigrum) , 2160 (Kystklitter med havtorn) , 2170 (Kystklitter med gråris) , 2190 (Fugtige klitlavninger) , 2250 (Kystklitter med enebær) , 2310 (Indlandsklitter med lyng og visse) , 2320 (Indlandsklitter med lyng og revling) , 2330 (Indlandsklitter med åbne græsarealer med sandskæg og hvene) , 4010 (Våde dværgbusksamfund med klokkelyg) , 4030 (Tørre dværgbusksamfund (heder)) , 5130 (Enebærkrat på heder, overdrev eller skrænter) , 6120 (Tørketålende græsvegetation på kalkrig jordbund) , 6210 (Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund) , 6230 (Artsrige overdrev) , 6410 (Tidvis våde enge) , 6430 (Bræmmer med høje urter) , 7110 (Aktive højmoser) , 7120 (Nedbrudte højmoser) , 7150 (Lavninger på tørv med Rhynchosporion) , 7210 (Kalkrige moser og sumpe med hvas avneknippe) , 7220 (Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand) , 7230 (Rigkær) , 7140 (Overgangstyper af moser og hængesæk) , 8220 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter) , 8230 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter med pionerplantесamfund) .
Sø- og vandløbsnaturtyper	I Danmark er der 7 sø- og vandløbsnaturtyper: 3110 (Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller) , 3130 (Ret næringsfattige søer og vandhuller) , 3140 (Kalkrige søer og vandhuller med kransålalger) , 3150 (Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter) , 3160 (Brunvandede søer og vandhuller) , 3260 (Vandløb med vandplanter) , 3270 (Vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter) .
Skovnaturtyper	I Danmark er der 10 skovnaturtyper: 2180 (Skovklit) , 9110 (Bøg på mor) , 9120 (Bøg på mor med kristtorn) , 9130 (Bøg på muld) , 9150 (Bøg på kalk) , 9160 (Ege-blandskov) , 9170 (Vinteregeskov) , 9190 (Stilkeke-krat) , 91D0 (Skovbevokset tørvemose) , 91E0 (Elle- og askeskov) .

Kortlægning	<p>Under forarbejdet til Natura 2000-planerne er en række naturtyper kortlagt ved en fysisk gennemgang af habitat-områderne. Naturtyperne er afgrænset og identificeret, og der er registreret oplysninger om struktur og artsindhold på arealerne. De kortlagte områder kan f.eks. findes på PRIOR.</p>
Tilstandsklasse	<p>Tilstandsklassen er udtryk for naturkvaliteten af den enkelte kortlagte naturtype. Tilstandsklassen er beregnet på baggrund af strukturindikatorer og artsdata, som er indsamlet ved kortlægningen. Ud fra strukturindikatorerne beregnes et strukturindeks, og tilsvarende beregnes et artsindeks ud fra de indsamlede artsdata. Hver især fortæller de to indeks noget om de aktuelle livsvilkår og den seneste historie på arealet. Tilstanden er en sammenvejning af de to indeks.</p> <p>Der er 5 tilstandsklasser:</p> <ol style="list-style-type: none"> I. Høj tilstand II. God tilstand III. Moderat tilstand IV. Ringe tilstand V. Dårlig tilstand <p>De to øverste klasser I og II opfylder Habitatdirektivets krav til gunstig bevaringsstatus under forudsætning af, at der foreligger en prognose der siger, at arealet også i fremtiden vil kunne opretholde den høje eller gode tilstand.</p> <p>Tilstandsklasse (inkl. struktur- og artstilstand) for en kortlagt naturtype kan ses på PRIOR.</p>
Gunstig bevaringsstatus	<p>En naturtypes bevaringsstatus er gunstig, når:</p> <ul style="list-style-type: none"> - arealet med naturtypen i det naturlige udbredelsesområde er stabilt eller øges - den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for naturtypens opretholdelse, er til stede og vil være det fremover. - bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for naturtypen, er gunstig. <p>En arts bevaringsstatus anses for gunstig, når:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bestandsudviklingen viser, at arten på lang sigt vil opretholde sig selv - artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang eller vil blive mindsket - der er og sandsynligvis fortsat vil være et tilstrækkeligt stort levested til på lang sigt at bevare artens bestande
Natura 2000-plan	<p>Natura 2000-planen fortæller, hvordan man skal behandle hvert af de 246 Natura 2000-områder, så man stopper tilbagegangen for naturtyper og arter i det enkelte område. Natura 2000-planen indeholder en basisanalyse af områdets aktuelle naturtilstand og trusler, mål for naturtilstanden og et indsatsprogram. Natura 2000-plan kan findes på Naturstyrelsens hjemmeside.</p>
Natura 2000-handleplan	<p>Natura 2000-planen udmøntes i handleplaner. En kommune skal således udarbejde en handleplan for, hvordan Natura 2000-planen vil blive realiseret inden for kommunens geografiske område på land og kystnære områder. Kommunen skal efterfølgende sikre, at handleplanen gennemføres. På tilsvarende måde har Naturstyrelsen ansvaret for at udarbejde og gennemføre handleplaner for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer.</p>
Offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	<p>Offentlige lodsejere har mulighed for selv at udarbejde drifts- og plejeplan som opfølgning på en Natura 2000-plan. I Natura 2000-handleplanen skal der være resuméer af de offentlige</p>

	lodsejeres drifts- og plejeplaner.
Invasive arter	Invasive arter dækker over plante- og dyrearter, der af mennesket er blevet flyttet fra en del af verden til en anden og her påvirker hjemmehørende arter negativt. Et almindeligt brugt eksempel er kæmpe-bjørneklo, som er ført til Danmark fra Kaukasus og nu giver problemer i eksempelvis moser, hvor den udkonkurrerer hjemmehørende plantearter.
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	<p>I Natura 2000-tilskudsordning for skov er den skovnaturtypebevarende drift og pleje defineret på følgende måde:</p> <p>Alle arealer omfattes af en basissikring med følgende indhold:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vedvarende skovdække • Ved skovdrift skal de karakteristiske træarter for skovnaturtypen fremmes • Ved foryngelse skal der anvendes en naturvenlig foryngelse • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Uforstyrret jordbund på mindst 2/3 af arealet • Ingen øget afvanding • Bevaring af eksisterende dødt ved og træer med hulheder • Plejeret til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt <p>Som minimum skal alle arealer i tilstandsklasse 1 omfattes af en supplerende sikring med én eller flere af følgende tiltag:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bevaring af store træer til død og henfald • Bekæmpelse af invasive arter • Etablering af naturlige vandstandsforhold • Forberedelse til skovgræsning
Urørt skov	<p>I Natura 2000-tilskudsordning for skov omfatter udlæg til urørt skov følgende restriktioner:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ingen skovdrift • Ingen fjernelse af levende eller døde træer • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Ingen forstyrrelse af jordbunden • Ingen oprensning eller nygravning af grøfter • Plejeret til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt